

УДК 7.071.5

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/66-1-47>**Алла ДЯЧЕНКО,***orcid.org/0000-0003-4496-5931*

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри промислового дизайну та комп'ютерних технологій,

декан факультету декоративно-прикладного мистецтва

Київської державної академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука

(Київ, Україна) *pani.alla0107@gmail.com*

ВПЛИВ КРОС-КУЛЬТУРНОГО РОЗКРИТТЯ НА АДАПТАЦІЮ ХУДОЖНЬОЇ ПРАКТИКИ МИСТЕЦЬКИХ ТРАДИЦІЙ

Актуальним питанням для українського суспільства є становлення крос-культури, що передбачає зближення з ціннісними орієнтаціями Європи та збереження національних. Крос-культурність художньої культури має важливе значення для розвитку суспільства, оскільки дозволяє об'єднати різні культурні простори в єдину систему. Це формує різноманітні асоціативні образи про світ, сприяє культурній взаємодії, зміні стереотипів поведінки тощо. Мета роботи – проаналізувати вплив крос-культурного розкриття на адаптацію художньої практики мистецьких традицій. Для цього застосовано спеціальні наукові (діалектичний філософський метод) і загальнонаукові методи (аналіз, синтез, узагальнення, системний аналіз). У процесі опрацювання теоретичної бази дослідження визначено основні напрями вивчення крос-культури: 1) крос-культурне розкриття впливає на конкурентоспроможність; 2) крос-культурні дослідження мають два концептуальних підходи – етіс-підхід та еміс-підхід; 3) культура праці й національна культура впливають на формування стереотипів поведінки; 4) основоположним принципом крос-культурного розкриття є культурна взаємодія, що проявляється формуванням різних ідентичностей, але зі збереженням власного культурного надбання. В результатах цього дослідження розкрито особливості художньої ментальності в мистецькому вимірі, яка розкривається через художній світогляд. Визначено, що в українській та європейській культурі художня практика реалізовується через індивідуальний внутрішній досвід. Проаналізовано універсальні символічні зразки, архетипи, культурні коди, спільні цінності з європейською культурою. Розглянуто українську вишиванку як важливий крос-культурний феномен. У висновках наголошено на значенні феномену художньої ментальності, яка виявляється через системи світогляду. Водночас, акцентовано на універсальних символічних зразках на прикладі порівняльного аналізу окремих культур. Практичне значення дослідження полягає в тому, що отримані результати можна використати для формування крос-культурної компетентності в студентів.

Ключові слова: міжкультурний, національна та етнічна самоідентичність, культурна самобутність, інтеграція мистецтв, мультикультурний вимір.

Alla DIACHENKO,*orcid.org/0000-0003-4496-5931*

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Industrial Design and computer Technologies,

Dean of the Faculty of Decorative and Applied Arts

Kyiv State Academy of Decorative and Applied Arts and Design named after Mykhailo Boychuk

(Kyiv, Ukraine) *pani.alla0107@gmail.com*

THE INFLUENCE OF CROSS-CULTURAL DISCLOSURE ON THE ADAPTATION OF ARTISTIC PRACTICE OF ARTISTIC TRADITIONS

An urgent problem for Ukrainian society is the formation of cross-culture, which implies rapprochement with European value orientations and preservation of national ones. The cross-cultural disclosure of artistic culture is important for the development of society, as it allows for the integration of different cultures into a single system. This, in turn, forms different associative images of the world, promotes cultural interaction, changes in behavioral stereotypes, etc. The aim of the study was to analyze the impact of cross-cultural disclosure on the adaptation of artistic practice of artistic traditions. The following philosophical methods were used: dialectical; general scientific methods: analysis and synthesis, deduction, generalization, and system analysis. In the process of developing the theoretical framework of the study, the main directions of cross-cultural studies were identified: 1) cross-cultural disclosure affects competitiveness; 2) cross-cultural studies have two conceptual approaches – the etic approach and the emic approach; 3) work culture and national culture influence the formation of behavioral stereotypes; 4) the fundamental principle of cross-cultural disclosure is cultural interaction, which manifests itself in the formation of different identities, but with the preservation

of one's own cultural heritage. The results of the study reveal the features of the artistic mentality in the artistic dimension. The artistic mentality is revealed through the artistic worldview. It is determined that in Ukrainian and European culture, artistic practice is realized through individual inner experience. Universal symbolic patterns, archetypes, cultural codes, and common values with European culture are analyzed. The Ukrainian embroidery as a cross-cultural phenomenon is considered. The practical significance is that the results obtained can be used in the formation of cross-cultural competence in students. The generation of ideas and the implementation of cross-cultural projects in the artistic practice of artistic traditions can become a promising direction of research.

Key words: *intercultural, national and ethnic self-identity, cultural identity, integration of arts, multicultural dimension.*

Постановка проблеми. Однією з важливих умов інтеграції України в Європейський Союз є розвиток крос-культурної взаємодії, що полягає у встановленні міжкультурного діалогу зі збереженням української культурної спадщини, національних й етнічних культурних відмінностей. Реалізація полінаціональної стратегії вимагає вирішення проблем, пов'язаних з незнанням іноземних мов, мистецьких традицій і цінностей інших культур, відмінностями норм поведінки. Проте крос-культурне розкриття художньої практики мистецьких традицій може позитивно вплинути на міжкультурний компонент. Унаслідок крос-культурної взаємодії її учасники отримують досвід, який допоможе виявляти та розуміти самобутність інших культур, з огляду на це робити порівняльний і критичний аналіз із метою створення нових гармонійних і цілісних витворів мистецтва. Мета крос-культурного розкриття художньої практики мистецьких традицій полягає в об'єднанні в одну систему різних культур, але зі збереженням національних традицій мистецтва.

Аналіз досліджень. Д. С. Ліфінцев зазначив, що розвиток художньої практики в мультикультурному вимірі створює більше можливостей для особистого та професійного розвитку (Ліфінцев, 2020). Зауважимо, що крос-культурна компетентність є конкурентоспроможною на міжнародному ринку праці. В експерименті (Ліфінцев, 2020) вказано, що 59% респондентів повністю згодні з важливістю розвитку крос-культурної взаємодії у світі, який постійно зазнає глобальних і трансформаційних змін. У дослідженні Т. Близнюк розглянуто концептуальні засади крос-культурних досліджень на прикладі етіс-підходу та еміс-підходу (Близнюк, 2018). І. Запухляк, Т. Онисенко та В. Сабадош, які досліджували взаємозв'язок між культурою праці, національною культурою й поведінкою індивіда, зауважили пряму залежність цих складових (Запухляк, Онисенко & Сабадош, 2021). Тобто традиції та цінності впливають на поведінку особистості. Е. К. Лурдунатан проаналізував міжкультурну взаємодію в релігії. З огляду на результати його дослідження можемо стверджувати, що фундаментальними принципами крос-культурного розкриття художньої практики

являються порівняння, критичне розуміння, культурна співпраця, рівні можливості, формування ідентичності, самонавчання й співпереживання (Лурдунатан, 2022).

У дослідженні (Буй, 2021: 257–265). висвітлено складний особистий шлях докторанта, який за програмою мобільності змінив місце навчання й переїхав із В'єтнаму до Канади. Автор дійшов висновку, що завдяки своїй власній культурній спадщині, цінностям і національним відмінностям він зможе зробити внесок у різноманітність канадської культури, що дозволить розвинути більше ніж одну ідентичність. Міжкультурне розкриття – це важлива практика, оскільки розширює поле можливостей у глобальному просторі.

Метою статті є розгляд впливу крос-культурного розкриття на адаптацію художньої практики мистецьких традицій.

Для реалізації поставленої мети потрібно виконати низку завдань:

- 1) визначити основні особливості художньої ментальності в мистецькому вимірі;
- 2) проаналізувати універсальні символічні зразки, архетипи, культурні коди, визначити їх спільні риси;
- 3) розглянути українську вишиванку як крос-культурний феномен.

Виклад основного матеріалу. Художні практики й мистецькі традиції являються культурним надбанням і цінностями, що закладаються в процесі духовного розвитку особистості й формування її етнічної ідентичності. Художня культура створена з метою творчого самовираження, прояву фантазії, а також становлення національної культури, що характерна для певної етнічної території. За допомогою художньої практики формується світоглядна позиція етно-національних й етнокультурних груп, що впливає на соціокультурну діяльність. Художня ментальність відображається в сприйнятті світу та враховує мистецькі традиції. Символічні зразки, архетипи, міфологеми, культурні коди функціонують у мистецьких традиціях й у творчому мисленні митців, які формують у суспільстві образне й емоційне розуміння світу.

О. Є. Реброва, досліджуючи художньо-ментальний досвід у педагогічному вимірі, зауважила,

що цей досвід може формуватися в психологічній, соціальній, культурно-історичній, професійній сферах, або відтворювати духовний розвиток особистості, що проявляється в цінностях, установках і стереотипах, видах мислення (креативне чи логічне) (Реброва, 2022: 293).

Модальною категорією ментальності в контексті розуміння художньої культури являється об'єднання мистецтв, крос-культурне розкриття. Це, зі свого боку, позитивно впливає на соціокультурний розвиток, оскільки функціонування в єдиному полі різних асоціативних образів формує цілісне уявлення.

Н. Лісова, досліджуючи вплив ментальних й історичних чинників на розвиток українського мистецтва, зауважила, що етно-національній групі на території України властива розвинута емоційно-чуттєва сфера (Лісова, 2022). Ми ж стверджуємо наявність філософської ідеї кордоцентризму в українському мистецтві, яка виявляє себе як креативне мислення й творчий підхід в процесі усвідомлення художньої практики.

У цьому контексті спостерігаємо міжкультурність та єдність із європейською цивілізацією, оскільки кордоцентризм полягає в розкритті четвертого енергетичного центру Анахати. В європейській та українській культурі духовний потенціал маніфестується через внутрішнє самопізнання, емпатію. Тобто насамперед художня практика мистецьких традицій реалізується як інтерпретація індивідуального внутрішнього досвіду.

Вивчення універсальних символічних зразків має важливе значення для репрезентації культурної спадщини. Через символи, що мають образно-художню інтерпретацію, можна проаналізувати світоглядні позиції певних етно-національних груп. Культура виступає конгломератом різноманітних символічних виявів та форм, одними із яких є художнє мистецтво. Класична та символічна форми збігаються за назвою із історичними видами мистецтва за Г. Гегелем, однак не є ідентичними гегелівським дефініціям по змісту. Символізм на рівні художнього мистецтва являє собою тенденцію домінування символічної категорії на різних етапах трансформації європейської культури, що визначається чуттєвою та образною візуалізацією символічних смислів.

У художньо-семіотичному концепті символ знаходиться поміж художнім образом та знаком. Відмінність їх виявляється у мірі ізоморфізму та семантичної свободи, в орієнтації на різні рівні чуттєвості та сприйняття. Рівень семантичної свободи є найбільш високим у символі та визначається категоріями тотожності, рівноваги та ідеї.

Відповідно як що знак (алегорія) є орієнтованим на чисто розумовий, то художній символ - на духовно-естетичний рівень. Водночас, символ володіє більш проникливою направленістю на вищі рівні духовної дійсності, його художньо-сміслові поле є значно ширшим і різноманітнішим. Сучасні дослідники також наголошують на тому, що символ характеризується високим рівнем духовно-естетичної енергетики.

Символи володіють категоріями часу та простору й відображають мистецькі традиції. Тому час від часу символічні зразки мають здатність змінюватись, набувати нових форм і смислів. Саме завдяки наявності символів у художній практиці мистецьких традицій відстежуються культурні відмінності за національною й етнічною характеристикою. Проте міжкультурний аналіз універсальних символів допоможе з'ясувати місце української художньої практики мистецьких традицій в європейському просторі. Наприклад, згідно з аналізом художньої культури Норвегії, Білорусі та України окреслено спільні універсальні символічні зразки: орнамент, хрест, коло, спіраль, червоний і білий кольори, гора (табл. 1).

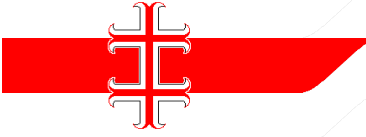

На рисунку 1 наведено поодинокі приклади відображення універсальних символічних знаків, що не є вичерпними, і їхній ряд можна доповнити. Також існують спільні архетипи української, білоруської та норвезької культур: Добра Матір (матір, сестра, дружина, бабуся), Зла Матір (мачуха, стара зла жінка, відьма), Земля, вода, вогонь. К. Юнг зауважував, архетип Матері відображає важливі материнські риси: прояв уваги та співчуття, вплив фемінності, досвід, душевне піднесення, яке виходить за рамки формальної логіки. Материнський архетип є найстародавнішим, адже він відображає кілька виявів: дух матері-прародительки та «матір-землю». Яскравим прикладом цього є світова міфологія із різноманітними художніми образами богинь Землі та родючості, окремі концепти якої використовуються й досі. У європейській та українській культурі архетипи Доброї Матері є схожими: образи матері, сестри, дружини, коханої, тощо. В той же час, Зла Матір часто проявляється в архетипі Мачухи та виявляється у художніх образах старих жінок.

Водночас, під час масштабної військової агресії росії проти України щоразу важливішого значення набувають архетипи етно-національної цінності, вільної особистості, свободи слова й філософія серця.

Культурний код України та Європи тісно пов'язаний на духовному рівні, що відображається у суспільних цінностях. Реалізацію цього коду

Таблиця 1

Універсальні символічні зразки в українській і норвезькій культурах

Символ	Україна	Білорусь	Норвегія
Орнамент			
Хрест			
Коло			

Джерело: розроблено авторами.
Рисунки взято з Google зображення.

можна простежити у спільних характеристиках: демократичний режим, ринкова чи змішана економіка, прагнення до стабільного розвитку держави, формування культурної еліти, наявність національної ідеї. Спільність знаходимо також у патріотизмі громадянського суспільства, активній життєвій позиції, ініціативності, раціоналізмі, новаторстві, індивідуальності. На демократичному рівні спостерігаємо верховенство права, соціальні реформи, заперечення державної ідеології.

Отже, крос-культурне розкриття художньої культури відбувається через використання символів, архетипів та спільного духовно-культурного коду.

Важливим символічним зразком у крос-культурному розкритті художньої практики мистецьких традицій є українська вишиванка. Як стверджує Л. Меленець, вона являється вже не просто національною ознакою українського народу, а культурним трендом (Меленець, 2021). Вишиванка є національним символом, що містить у собі культуру й цінності. Від початку російської агресії проти України вишиванка стала символічним образом повернення українців до Батьківщини. Окрім цього, європейці одягають українську вишиванку як символ підтримки українського духу й нації. Так відбувається своєрідне духовне єднання українського та європейського народів. «Всесвітній день вишиванки», що відзначається щороку 18 травня, отримав Гран-прі в рамках Європейського саміту культурної спадщини-2022 (Євроінтеграційний портал, 2022).

Проте становлення міжкультурного значення вишиванки в європейському просторі відбулось значно раніше. Мистецтво вишивки з'явилося у Європі у добу Високого Середньовіччя. Пройшовши певний процес адаптації, він набув неповторних виявів у Англії, Франції та Італії. Зокрема, мотиви традиційної англійської вишивки є різноманітними. Умовно їх можна розділити на дві групи: до першої належать образи флори та фауни, загальновідомі та екзотичні. До другої вишиті концепти із Біблії, портрети людей (як відомих постатей, так і простих людей: землеробів, воїнів тощо). Окремими є традиції вишивання весільного одягу. Зокрема для весільної сукні використовували монохромну вишиванку. Як правило, білими нитками на білій тканині вишивається різноманітний рослинний візерунок. Водночас, в європейській культурі техніка вишивки червоно-чорних троянд сформувалась 150 років тому. Саме в Італії, Голландії, Німеччині упродовж XVI–XVIII ст. виникли перші орнаменти та техніки вишивання хрестиком. Вже наприкінці XIX ст. завдяки Франції на території України нараховувалось близько 200 технік вишивки. Нині українська вишиванка як символ єднання й спільних цінностей використовується в колекціях сучасних дизайнерів і стає світовим трендом, оскільки вона є інтеграцією мистецтв, які відображають культурний код суспільства.

Висновки. В статті окреслено вплив крос-культурного розкриття на адаптацію художньої

практики мистецьких традицій. Для української культури важливим завданням є встановлення між-культурного діалогу, єднання з різними культурами зі збереженням етно-національної самобутності. Під час дослідження проаналізовано художню ментальність, що проявляється через категорію системи світогляду, і передбачає інтеграцію різних мистецтв в єдиний культурний простір з метою створення широкого кола асоціативних образів, які б наклали свій відбиток на світоглядні позиції та соціокультурні принципи. Проаналізовано універсальні символічні зразки (орнамент, хрест, коло, спіраль, червоний та білий кольори, гора) на прикладі порівняльного аналізу української, білоруської та нор-

везької культур. Розглянуто різноманітні архетипи: Добра Матір, Зла Матір, етно-національні цінності, вільна особистість, свобода слова й кордоцентризм. Встановлено, що український культурний код тісно пов'язаний із європейським на духовному рівні, оскільки цивілізаційно характеризується спільними демократичними та людськими цінностями. Простежено крос-культурне розкриття української вишиванки і зазначено історичні й соціальні причини її популярності в європейському суспільстві.

Перспективним напрямом дослідження може стати генерування ідей та втілення крос-культурних проєктів у художній практиці мистецьких традицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Близнюк Т. П. Концептуальні засади крос-культурних досліджень в крос-культурному менеджменті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2018. Вип. 18. Ч. 1. С. 49–53. (Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство). URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_1_2018ua/12.pdf (дата звернення: 06.06.2023).
2. Запукхляк І., Онисенко Т., Сабадош В. Взаємозв'язок між культурою праці та поведінкою на роботі: крос-культурний аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2021. № 4(217). С. 45–50. (Серія Економіка). DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2021/217-4/4> (дата звернення: 06.06.2023).
3. Ліфінцев Д. С. Ставлення українського покоління Z до крос-культурної взаємодії: ключові мотиваційні чинники та основні перешкоди. *Ефективна економіка*. 2020. № 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.58> (дата звернення: 06.06.2023).
4. Лісова Н. «Філософія серця» українського мистецтва довкілля. *Збірник наукових праць «Українська академія мистецтва»*. 2022. Вип. 31. С. 76–82. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.33838/naoma.31.2022.76-82> (дата звернення: 06.06.2023).
5. Меленець Л. Вишиванка як артоб'єкт у міському просторі. *«Україно моя вишивана: етнокультурний та освітньо-виховний потенціал української вишиванки»*: збірник тез II Міжнародної онлайн-конференції, присвяченої Всесвітньому дню вишиванки (м. Київ, 20 трав. 2021 р.). Київ, 2021. С. 67–69. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/37371/1/L_Melenets_UMVEIOVPUV_IPO.pdf (дата звернення: 06.06.2023).
5. Реброва О. Є. Теоретичне дослідження художньо-ментального досвіду в проєкції педагогіки мистецтва: монографія. 2-ге вид., допов. і перероб. Одеса: ПНПУ імені К.Д. Ушинського, 2022. 293 с. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/16143> (дата звернення: 06.06.2023).
6. Євроінтеграційний портал. «Всесвітній день вишиванки» отримав Гран-прі на Європейському саміті культурної спадщини-2022. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/vsesvitniy-den-vyshyvanky-otrymav-gran-pri-na-yeuropeyskomy-samiti-kulturnoyi-spadshchynu> (дата звернення: 06.06.2023).
7. Європейська правда. Глава Єврокомісії одягла вишиванку на знак підтримки українців. 2022. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/19/7139709/> (дата звернення: 06.06.2023).
8. Bui T. A. Becoming an intercultural doctoral student: Negotiating cultural dichotomies. *Journal of International Students*. 2021. Vol. 11. No. 1. P. 257–265. DOI: <https://doi.org/10.32674/jis.v11i1.1272> (accessed date: 06.06.2023).
9. Lourdunathan A. C. Intercultural theology competence for an intercultural faith education. *Religions*. 2022. Vol. 13. No. 9. Article number 806. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel13090806> (accessed date: 06.06.2023).

REFERENCES

1. Blyznyuk T. P. (2018) Kontseptualni zasady kros-kulturnykh doslidzhen v kros-kulturnomu menedzhmenti. [Conceptual bases of cross-cultural studies in cross-cultural management] *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo - Uzhorod National University Herald. International Economic Relations and World Economy*, 18(1). 49-53. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_1_2018ua/12.pdf. [in Ukrainian].
2. Zapukhliak I., Onysenko T., Sabadosh V. (2021) Vzayemovzvyazok mizh kulturoyu pratsi ta povedinkoyu na roboti: kros-kulturnyy aspekt. [The relationship between the culture of work and behavior at work: cross the cultural aspect] *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Ekonomika - Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, 4(217). 45-50. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2021/217-4/4>. [in Ukrainian].
3. Lifintsev, D. (2020) Stavlennya ukrayinskoho pokolinnya z do kros-kulturnoyi vzayemodiyi: klyuchovi motyvatsiyi chynnyky ta osnovni pereshkody. [Ukrainian generation z attitude to cross-cultural interaction: key motivation factors and main obstacles] *Efektivna ekonomika*, 1. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.1.58>. [in Ukrainian].

4. Lisova N. (2022) «Filosofiya sertsya» ukrayinskoho mystetstva dovkillya. [The «philosophy of the heart» of Ukrainian environmental art] *Zbirnyk naukovykh prats «Ukrayinska akademiya mystetstva» - Collection of Scholarly Works «Ukrainian Academy of Art»*, 31, 76-82. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.33838/naoma.31.2022.76-82> [in Ukrainian].

5. Melenets L. Vyshyvanka yak artob'iekt u miskomu prostori. [Vyshyvanka as an art object in urban space]. *Ukrayino moja vyshyvana: etnokulturnyy ta osvithno-vykhovnyy potentsial ukrayinskoyi vyshyvanky»: zbirnyk tez II Mizhnarodnoyi onlayn-konferentsiyi, prysvyachenoyi Vsesvitnomu dnyu vyshyvanky, 20 travnya 2021 roku*. Kyiv : Pedahohichna dumka, 2021. 67-69. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/37371/1/L_Melenets_UMVEtOVPUV_IPO.pdf [in Ukrainian].

6. Rebrova O. Ye. Teoretychne doslidzhennia khudozhno-mentalnoho dosvidu v proektsii pedahohiky mystetstva. [Theoretical study of artistic and mental experience in the projection of art pedagogy] Odesa: South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky, 2022. 293 p. URL: <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/16143> [in Ukrainian].

7. European Pravda. Hlava Yevrokomisiyi odyahla vyshyvanku na znak pidtrymky ukrayintsiv. [The head of the European Commission wore an embroidered shirt as a sign of support for Ukrainians]. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2022/05/19/7139709/> (data zvernennia: 06.06.2023) [in Ukrainian].

8. Yevrointehratsiynyy portal. «Vsesvitniy den vyshyvanky» otrymav Hran-pri na Yevropeyskomu samiti kulturnoyi spadshchyny-2022. [«World Embroidery Day» received the Grand Prix at the European Cultural Heritage Summit-2022]. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/vsesvitniy-den-vyshyvanky-otrymav-gran-pri-na-yevropeyskomu-samiti-kulturnoyi-spadshchyny> (data zvernennia: 06.06.2023) [in Ukrainian].

9. Lourdunathan A. C. (2022) Intercultural theology competence for an intercultural faith education. *Religions*, 13(9). Article number 806. DOI: <https://doi.org/10.3390/rel13090806>.

10. Bui T. A. (2021) Becoming an intercultural doctoral student: Negotiating cultural dichotomies. *Journal of International Students*, 11(1). 257-265. DOI: <https://doi.org/10.32674/jis.v11i1.1272>